

Пол Кругман

Како зауставити кризу

Криза у којој се налазимо у суштини је непотребна: нема потребе да оволико трпимо и уништавамо толике животе. Могли бисмо је зауставити лакше и брже него што многи мисле – то јест многи, осим оних који су заиста проучавали економију депресираних привреда и историјске доказе о томе које мере у таквим привредама функционишу.

Опоравак се може постићи са скоро апсурдном лакоћом: треба само да преокренемо политику стезања каиша из претходних пар година и привремено подстакнемо потрошњу. Заборавите силне приче о дугорочним проблемима за које нема краткорочног решења – то можда звучи дубокоумно, али није. Са подстицањем потрошње, могли бисмо се вратити на практично пуну запосленост, брже него што многи верују.

Али зар не треба да бринемо о дугорочним буџетским дефицитима? Кејнс је писао да је „**право време за штедњу време раста, а не време кризе**“. Као што говорим у својој новој књизи – и показујем кроз податке који следе – **сада је време да држава троши више, док приватни сектор не буде спреман да поново погура привреду.** Тада ће Сједињене државе бити у много бољој позицији да се суоче са дефицитом, програмима помоћи и трошковима њиховог финансирања.

За то време, снажне мере за извлачење из ове депресије требало би, између осталог, да подразумевају повећање федералне помоћи државним и локалним владама, што би обновило запошљавање за многе раднике у државном сектору; агресивнији приступ Федералних резерви квантитативном попуштању (то јест, куповини обвезница у покушају да се снизе дугорочне камате); и мање страшљивости у покушајима Обаине администрације да смањи задуженост власника некретнина.

Али неки читаоци ће се запитати није ли програм опоравка према моделу који описујем политички неизводив? И зар заговарање таквог програма није само губљење времена? Моји одговори на ова два питања гласе: не мора да значи, и дефинитивно није. **Шансе за прави преокрет у политици, окретање од маније штедње ка поновном фокусирању на отварање радних места, много су веће него што се верује.** Из недавног искуства можемо извући једну кључну политичку поуку: **много је боље залагати се за оно у шта верујеш, рећи шта стварно треба да се уради, него покушати да се представиш као умерен и разуман, у суштини прихватајући аргументе својих противника.** Прави компромисе, ако мораш, око конкретних мера – али никад око истине.

Прошло је више од четири године откад је америчка привреда ушла у рецесију – па иако се рецесија можда завршила, депресија сигурно није. Незапосленост у САД можда полако опада (иако расте у Европи), али је још увек на нивоу који би донедавно био незамислив – док је сада неиздржив. Десетине милиона наших суграђана трпе страховите муке, из месеца у месец будућност младих људи све је неизвеснија – и све је ово непотребно.

Јер чињеница је да имамо и знање и потребно оруђе да изађемо из ове депресије. Примењујући опробане економске принципе, чију су валидност само потврдили недавни догађаји, **могли бисмо се вратити на практично пуну запосленост врло брзо, вероватно за мање од две године. Опоравак спречава једино недовољна интелектуална јасноћа и недостатак политичке воље.**

Али једно питање остаје без одговора. Тврдио сам да нам је у дубоко депресираој економији – где су каматне стопе, које могу да контролишу монетарне власти, близу нуле – потребна већа, а не мања државна потрошња. **Талас федералне потрошње је зауставио Велику економску кризу, а и данас нам је потребно нешто слично.**

Међутим, како да знамо да би већа државна потрошња заиста подстакла раст и запошљавање? На крају крајева, многи политичари оштро осуђују ову идеју, тврдећи да држава не може да запошљава; па и неки економисти говоре исто. Да ли се ради само о сврставању уз људе који наизглед припадају вашем политичком племену?

Па, не би требало да буде тако. Племенска припадност не би требало да има везе са вашим ставовима о макроекономији ништа више него са вашим ставовима о, рецимо, теорији еволуције или климатским променама. Питање како економија функционише требало би решити на основу доказа, а не предрасуда. А једна од малобројних предности ове депресије био је огроман напредак економских истраживања, заснованих на доказима, о ефектима државне потрошње. Шта нам ти докази говоре?

Пре него што одговорим на то питање, морам накратко да се осврнем на замке које треба избећи.

Можда мислите да се процена ефеката државне потрошње на привреду своди на једноставно упоређивање нивоа потрошње и других ствари попут раста и запошљавања. Истина је да чак и људи који би требало да знају мало више, често упадају у замку изједначавања корелације и каузалности. Али покушаћу да вас разуверим да је то корисна процедура тако што ћу рећи нешто о једном повезаном питању: ефектима пореских стопа на економске перформансе.

Догма на америчкој десници јесте да су ниски порези кључни за економски успех. Али хајде да погледамо везу између пореза – конкретно, удела БДП-а сакупљеног федералним порезима – и незапослености у току протеклих

десетак година. Видећемо да су године са високим уделом пореза биле године мале незапослености, и обрнуто (слика 1). Зар није очигледно да је повећање пореза начин да се смањи незапосленост?

Figure 1

**THE RELATIONSHIP BETWEEN TAXES
AND UNEMPLOYMENT, 2000–2010**

<i>Year</i>	<i>Tax Share of GDP</i>	<i>Unemployment Rate</i>
2000	20.6%	4.0%
2003	16.2%	6.0%
2007	18.5%	4.6%
2010	15.1%	9.6%

Source: Congressional Budget Office

Однос између пореза и незапослености, 2000-2010.

Чак ни они који се не слажу са манијом резања пореза не верују у то. Зашто? Зато што се овде очигледно ради о лажној корелацији. На пример, незапосленост је била релативно ниска 2007. зато што се привреда још увек ослањала на некретнине – а комбинација снажне економије и великих профита надувала је федералне приходе, па се чинило да су порези високи. До 2010. мехур је пукао, повукавши за собом и привреду и пореске признанице. Измерени нивои пореза били су резултат других ствари, а не независна варијабла која покреће економију.

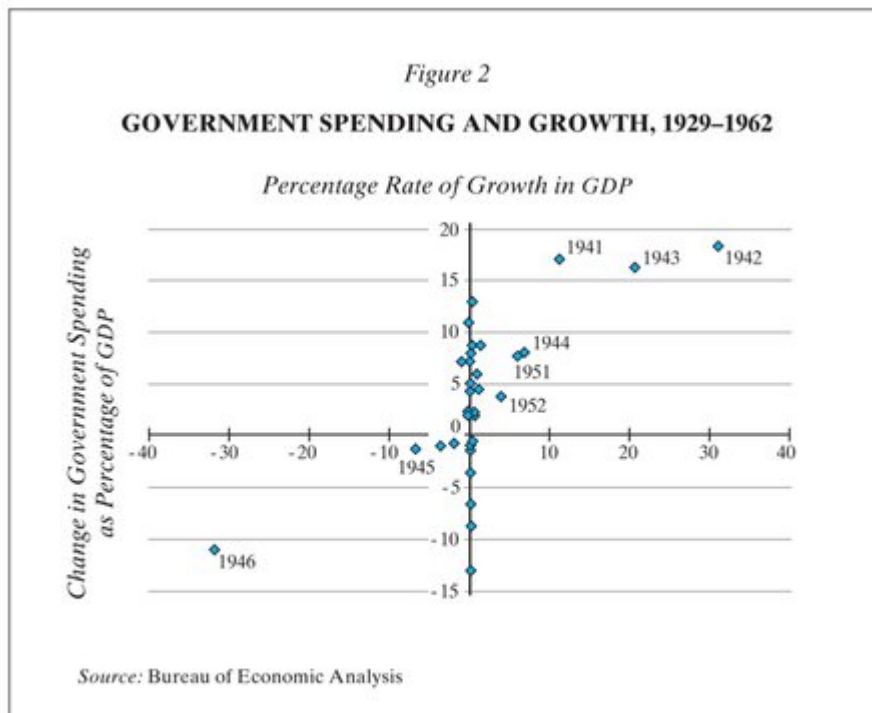
Слични проблеми крију се у сваком покушају употребе историјских корелација за процену ефеката државне потрошње. Да је економија лабораторијска наука, могли бисмо да решимо проблем извођењем контролисаних експеримената. Али није. Економетрика – специјализована грана статистике која нам наводно помаже у таквим ситуацијама – нуди нам разне технике за „идентификацију“ правих каузалних односа. Међутим, високопарне економетријске анализе ретко када успевају да убеди чак и економисте, нарочито када је неко питање толико политички осетљиво. Шта онда може да се уради?

Одговор у многим новијим радовима био је да се траже „природни експерименти“ – ситуације у којима можемо бити прилично сигурни да промене државне потрошње нису ни резултат развоја економске ситуације, нити их покрећу силе које такође покрећу економију кроз друге канале. Где налазимо такве природне експерименте? Нажалост, углавном у катастрофама – ратовима или

опасностима од рата, и фискалним кризама које приморавају државе да режу потрошњу без обзира на стање у привреди.

Као што сам већ написао, од почетка кризе имали смо огроман пораст економских истраживања ефеката фискалне политике на учинак и запошљавање. Ова истраживања су све бројнија, и многа од њих су превише техничка да би се могла сажети у овом чланку. Али ево неколико главних одлика.

Прво, Роберт Хол са Стенфорда испитивао је **ефекте великих промена у америчким државним набавкама – које се односе на ратове, конкретно на Други светски рат и Корејски рат**. На доњој слици упоређују се промене у америчкој војној потрошњи са променама реалног БДП-а – мерене у процентима БДП-а из претходне године – у периоду од 1929. до 1962. (после тога није било крупних померања). Свака тачка представља једну годину; обележио сам тачке које кореспондирају са великим увећањем током Другог светског рата и великом демобилизацијом одмах након њега. Очигледно, било је великих кретања у годинама кад се није много тога мењало у војној потрошњи, пре свега у кризи од 1929. до 1933, и опоравку од 1933. до 1936. Али **свака година када је долазило до великог скока потрошње истовремено је била година снажног раста, а смањење војне потрошње након Другог светског рата била је година оштрог пада учинка**.

Big rises and falls in government spending centered on World War II and the Korean War were associated with corresponding booms and busts in the economy as a whole. Each dot represents one year.

Државна потрошња и раст, 1929-1962. Водоравно: Процент стопе раста у БДП-у. Усправно: Промене у државој потрошњи изражене у процентима БДП-а.

Из овога се јасно види да повећана државна потрошња заиста производи раст, па тако и нова радна места. Наредно питање је – колико музике добијамо за те паре? Показатељи о америчкој војној потрошњи у том погледу су помало разочаравајући, и говоре да **један потрошени долар заправо генерише око педесет центи раста.** Али ако знате нешто о историји рата, схватићете да **ово можда није добар показатељ тога шта би се десило ако сада повећамо потрошњу.** На крају, током Другог светског рата, потрошња у приватном сектору намерно је била потискивана рационисањем и рестрикцијама приватне градње; током Корејског рата, држава је покушавала да избегне инфлаторне притиске оштрим подизањем пореза. Дакле, данашње повећање потрошње вероватно би произвело већу добит.

Колико већу? Да бисмо на то одговорили, ваљало би да **пронађемо природне експерименте који нам показују ефекте државне потрошње у условима сличнијим данашњима.** Нажалост, нема таквих експеримената који су толико добри и толико недвосмислени попут Другог светског рата. Па ипак, има неких корисних приступа овом питању.

Један начин је да одемо мало даље у прошлост. Економски историчари Бари Ајхенгрин и Кевин О’Рурк истичу да су **тридесетих година прошлог века европске државе, једна по једна, ушле у трку наоружања, у условима високе незапослености и каматних стопа скоро једнаких нули, сличних овим данашњим.** У сарадњи са својим студентима, користили су податке из тог доба, истина мањкаве, да процене утицај тадашњих промена потрошње, изазваних трком наоружавања, на учинак. И дошли су до много више музике за исте паре (или тачније, за лире, марке, франке итд).

Друга могућност је да се упореде региони унутар САД. Еми Накамура и Џон Стајнсон са Универзитета у Колумбији истичу да су поједине америчке државе дуго имале много већу војну индустрију од других – **на пример, Калифорнија је имала велику концентрацију војних предузимача, док Илиноис није.** За то време, војна потрошња се на националном нивоу много мењала, забележивши велики пораст под Реганом, а затим пад по завршетку Хладног рата. На националном нивоу, ефекти ових промена замагљени су другим факторима, нарочито монетарном политиком: Фед је нагло подигао камате почетком осамдесетих, управо у време Регановог трошења, а затим их нагло спустио почетком деведесетих. Али ипак се може стећи добар утисак о утицају државне потрошње поређењем различитих ефеката по државама; Накамура и Стајнсон **процењују, на основу овог диференцијала, да један потрошени долар заправо подиже учинак за око 1,5 долар.**

Дакле, посматрање ефеката ратова – укључујући трке у наоружавању које претходе ратовима и војној редукацији која за њима следи – говори нам доста о ефектима државне потрошње. Али да ли су ратови једини начин да се приступи овом проблему?

Када је реч о великим скоковима државне потрошње, одговор је, **нажалост**, потврдан. **Велики програми потрошње ретко се спроводе, осим у одговору на рат или ратну опасност. Међутим, до великих кресања потрошње понекад долази из других разлога: јер су политичари забринуте због великих буџетских дефицита и/или дугова, и смањују потрошњу покушавајући да успоставе контролу над финансијама. Дакле и штедња нам, као и рат, пружа податке о ефектима фискалне политике.**

Узгред, важно је размотрити и политичке промене, не само праву потрошњу. Попут пореза, потрошња у савременим државама мења се са стањем економије, тако да то може дати лажне корелације; на пример, америчка потрошња на надокнаду за незапосленост повећана је последњих година, чак и док је економија слабила, али узрочност иде од незапослености ка потрошњи, а не обрнуто. Дакле, за процењивање ефеката штедње потребно је мукотрпно испитивање прописа коришћених за спровођење те штедње.

Срећом, истраживачи ММФ-а су одрадили тај посао, идентификујући ни мање ни више него 173 случаја фискалне штедње у развијеним земљама у периоду од 1978. до 2009. И дошли су до закључка да политику стезања каиша прате економска контракција и виша незапосленост.

Има још много, много доказа, али надам се да овај кратки преглед пружа увид у оно што знамо и како смо до тога дошли. Конкретно, надам се да, када читате како ја или Џозеф Стиглиц или Кристина Ромер говоримо да ће смањење потрошње у овој депресији заправо погоршати депресију, и да нам привремено повећање потрошње може помоћи да се опоравимо, нећете помислити, „Добро, то је само његово/њено мишљење“. Као што је Ромер недавно рекла у говору о свом истраживању фискалне политике:

„Докази су снажнији него икад да је фискална политика важна – да фискални стимуланс помаже економији у запошљавању, и да смањење буџетског дефицита смањује раст, барем краткорочно, Па ипак, ови докази изгледа не допиру до законодаваца.“

Управо то морамо да променимо.